

Urfa'da Genel Seçimler (9., 10. ve 11. Dönem)¹

Kazım Paydaş²

İbrahim Halil Tanık³

Öz: 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'nin kurulmasıyla Türkiye'de yeni bir dönem başladı. Demokrat Parti'nin kurulmasıyla uzun zamandır beklenen çok partili hayatın gerçekleşmesi hız kazandı. 1946 seçimlerine tam hazırlanamayan Demokrat Parti, 1950-1960 arası seçimlerde sandıktan birinci parti olarak çıktı. Bu noktada etkili olduğu illerden birisi de Urfa'dır. 1950 ve 1954 yılı genel seçimlerinde Urfa'da seçimleri kazanan Demokrat Parti, 1957 genel seçimlerinde yerini Cumhuriyet Halk Partisi'ne bırakmak zorunda kaldı. Bu çalışmada, 1950, 1954 ve 1957 genel seçimlerinin ve çok partili hayatın Urfa'ya yansımaları, Demokrat Parti'nin Urfa ile ilgili çalışmaları ve bu çalışmalarının nasıl karşılandığı incelenecektir. Çalışmanın ana kaynakları, devlet arşivleri ve Milli Kütüphane arşivinden temin edilen belgeler ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanakları'ndan oluşmaktadır. Ayrıca konu ile ilgili diğer araştırma eserlerden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Urfa'da Seçimler, Çok Partili Hayat, İktidar, Muhalefet.

General Elections in Urfa (9th, 10th and 11th Term)

Abstract: A new era began with the establishment of the Democratic Party on January 7, 1946, Turkey. With the establishment of the Democratic Party, the realization of the long-awaited multiparty system has been accelerated. Democrat Party, which could not be fully prepared for the 1946 elections, appeared as the first party in the polls in the elections between 1950-1960. At this point, Urfa was one of the provinces. In the general elections of 1950 and 1954, the Democratic Party won the elections in Urfa. In the 1957 general elections, it was replaced by the Republican People's Party. In this study, the reflection of the general elections of 1950, 1954 and 1957 and multi-party system in Urfa will be studied. The main sources of the study are obtained from state archives

¹ Bu çalışma, hazırlanmakta olan "Demokrat Parti Döneminde Urfa (1950-1960)" başlıklı tez çalışmasından yararlanılarak üretilmiştir. Çalışmanın bir kısmı 6-8 Nisan 2018 tarihleri arasında düzenlenen "III. Uluslararası Osmanlı Sancağından Cumhuriyet Kentine Urfa Sancağı" sempozyumunda sözlü olarak özet halinde sunulmuştur.

² Prof. Dr., Harran Üniversitesi, kpaydas@harran.edu.tr Orcid <https://orcid.org/0000-0002-9683-9016>

³ Arş. Gör., Harran Üniversitesi Doktora Öğrencisi, ihaliltanik@harran.edu.tr Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-5574-9436>

and National Library and archives of the Grand National Assembly of Turkey.

Keywords: Elections in Urfa, Multi-party Life, Power, Opposition.

Giriş

Mazisi insanlık tarihiyle başlayan Urfa, pek çok medeniyet ve inancın oluşumunda yer almış önemli bir şehirdir (Ekinci, 2006a: 2-6; Ekinci, 2006b, 4-6; Ekinci-Paydaş, 2008: 1-5). Urfa, gerek bu zengin dinamikleri gerekse coğrafi konumuyla tarih alanında çalışmalara konu olmuştur. Nitekim hemen her alanla ilgili çalışma yapmak isteyen araştırmacılar Urfa’da zengin bir kaynağın var olduğunu gördüler. Böylelikle ilk çağlardan günümüze Urfa ile ilgili sayısız nitelikli eserler üretildi. Ancak buna rağmen, 1950-1960 yılları arasında Urfa’nın siyasi, sosyal, kültürel ve iktisadi gelişmelerinin ele alan detaylı bir çalışmanın yapılmadığı fark edildi. Bu farkındalık ise bizi “Demokrat Parti Döneminde Urfa” ile ilgili bir araştırmaya sevk etti. Biz bu çalışmamızda, çok partili hayatın Urfa’ya yansımaları, Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk Partisi arasındaki siyasi rekabet ve 1950-1960 arası genel siyasi durum ve bu dönemde Urfa’ya yapılan kamu yatırımları hakkında bilgiler vermeye çalışacağız.

1939 yılında patlak veren İkinci Dünya Savaşı (Hart, 1998: 35) ve sonrası süreç, pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye’ye de tesir etti (Arslan ve Topçu, 2017: 389). Türkiye aktif olarak savaşa girmemesine rağmen, savaşın getirdiği sıkıntılara maruz kaldı (Deringil, 2015: 275-276). Özellikle günlük yaşamı devam ettirmede ortaya çıkan zorluklar, tek parti hükümetine karşı büyük tepkilerin görülmesine neden oldu (Ahmad, 1996: 23-30). Savaş, müttefik devletlerin zaferiyle sonuçlanınca (Black, 2009: 440) bu duruma bağlı olarak Türkiye’nin dış politikasında yeni gelişmeler yaşandı. Sovyet Rusya’nın Türkiye’den toprak talepleri, Boğazlar üzerinde serbest geçiş imtiyazı istemesi ve 1925 yılında imzalanan Türk-Sovyet saldırmazlık anlaşmasını feshetmesi üzerine (Tamkin, 2009: 131), Türkiye müttefikler ile olan ilişkilerini daha da geliştirmek ve Batı’ya yaklaşmak zorunda kaldı (Ahmad, 2007: 111-113). Başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere müttefik devletlerle birtakım anlaşmalar imzalandı (Soysal, 2000: 648-649). Anlaşmalar çerçevesinde müttefikler, Türkiye’ye yardım yapabilmek için bazı şartlar öne sürdüler (Oran, 2009: 528-542). Bunlar, Türkiye’nin savaşa girmesi, Balkan Cephesi’nin açılması idi (Armaoğlu, 2015: 370-373). Bu süreçte dünyada artık otoriter rejimlerin sonu yaklaşıyor, birer birer yıkılıyordu. Ancak otoriter rejimlerin tamamıyla sonlandığından bahsedilemez. Nitekim Sovyet Rusya’nın varlığı 1991’e kadar devam etti (Armaoğlu, 2015: 843-845). Ülkeler için, siyasî ve içtimâî alanda özgürlüklerin olması adeta bir zaruretti. Böylece, denetlenebilir bir rejim Türkiye için de kaçınılmaz oldu (Karpaz, 2010: 225). Bu gelişmelerle birlikte Türkiye, San-Francisco Konferansı’na katılabilmek için TBMM’de⁴ alınan kararla Japonya ve Almanya’ya savaş ilan etti (TBMM Zabıt Cerideleri, 1945a: 131). Aslında gerçekte bir savaş olmadı ama Türkiye konferansa

⁴ Türkiye Büyük Millet Meclisi, yazının bu kısmından sonra TBMM olarak kısaltılmış şekliyle kullanılacaktır.

katılma şartını sağladı ve aynı zamanda Birleşmiş Milletler Cemiyeti'ne üye oldu (Zürcher, 2015: 306). Türkiye'nin bu şekilde Batı'ya yaklaşmasında Amerikan yardımlarından faydalanma amacı vardı (Soylu, 2015: 59). Bu şartlar içinde Türkiye'de demokrasi anlayışının gelişmesi, çok partili siyasal hayat ve ekonomide serbest girişim ilkeleri vardı (Heper ve Landau, 1991: 119). Bu gelişmelerle, Türkiye'de siyasî alanda değişim süreci başlamış oldu. Türkiye'nin ikinci Cumhurbaşkanı İsmet İnönü bu değişimi başlatarak (Aydemir, 1991: 430-437), 1 Kasım 1944'te TBMM'de yaptığı konuşmada (Ahmad-Ahmad, 1976: 15) Türk siyasî hayatında bazı değişikliklere değindi (TBMM Zabıt Cerideleri, 1945b: 8). Bu girişimden sonra İnönü, 1 Mayıs 1945'te denetim mekanizmasının önemini vurgulayan konuşmalar yaptı (Çavdar, 1995: 393). Bu süreçte Cumhuriyet Halk Partisi'nde⁵ yaşanan parti içi muhalefet belirtileri görülmeye başlandı. Ardından 7 Haziran 1945'te TBMM'de görüşülen Çiftçiye Topraklandırma Kanunu tartışmaları CHP'den kopuşu hızlandırdı. Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü'nün verdiği ve Türk siyasi tarihinde "Dörtlü Takrir" adıyla anılan önerge sonrası süreç, Demokrat Parti'nin⁶ kuruluşunun zeminini oluşturdu (Şahin ve Tunç, 2015: 33-34).

DP'nin 7 Ocak 1946 tarihinde kurulması (Albayrak, 2004: 62) ile Türkiye'de siyasal hayat yeni bir döneme girdi (https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/917/200805461_1946.pdf?sequence=1&isAllowed=y). 21 Temmuz 1946 genel seçimlerinden sonra DP, 61 sandalye ile TBMM'de muhalefet olarak yer aldı (Seçim, Seçim Sistemleri ve Türkiye'de Uygulamalar, 1982: 92). 1946-1950 yılları arasında, DP'nin oy oranı artarken, CHP'nin azalüyordu. Bu değişkenliğin yaşanmasında CHP'nin uzun yıllar iktidarda bulunmasından kaynaklanan yıpranma payı (Duverger, 1993: 401) ve DP'nin Meclis'teki makul muhalefetinin etkisi çoktu. Bundan başka halkın teveccühü sayesinde DP aynı oranda taraftar kazanırken, CHP taraftar kaybetti (Akin, 2004: 112-113).

DP'nin 1946 seçimlerinde uygulanan seçim sistemine itirazları sonucunda 7 Şubat 1950'de (Atayakul, 2007: 144) Meclis'te yeni seçim tasarısı görüşülmeye başlandı (TBMM Zabıt Cerideleri, 1950a: 1038-1046). Tasarı 16 Şubat 1950 tarihinde kabul edildi ve Türkiye yeni bir seçim sistemine geçti (TBMM Zabıt Cerideleri, 1950b: 750-753; Goloğlu, 1982: 293). TBMM 24 Mart 1950 tarihinde 14 Mayıs 1950 tarihinde genel seçimlerin yenilemesi kararını aldı (TBMM Zabıt Cerideleri, 1950b: 1038-1046.). Böylece, başta DP ve CHP olmak üzere tüm siyasî partilerde seçim propagandaları ve heyecanı başladı.

Artık seçim sistemi yenilenmiş, daha güveli bir hale gelmişti. Yeni uygulanmaya konulan seçim kanunundan müspet neticeler bekleniyordu (Akgün, 17 Şubat 1950, Sayı: 1619). Çok partili hayatın ilk yansımalarının yaşandığı illerden

⁵ Cumhuriyet Halk Partisi, yazının bu kısmından sonra CHP olarak kısaltılmış şekliyle kullanılacaktır.

⁶ Demokrat Parti, yazının bu kısmından sonra DP olarak kısaltılmış şekliyle kullanılacaktır.

biri Urfa olabilirdi. Bu değişimin neler kazandıracığı veya kaybettireceği büyük önem taşımaktaydı. Urfalılar, 1950 seçimlerine kadar siyasetçilerinden memnun değillerdi (Akgün, 10 Şubat 1950, Sayı: 1617). Tüm bunlar, yeni bir arayışın zaruri sebeplerinden sayılabilir.

1. Urfa'da 9. Dönem Milletvekili Seçimleri

Açık oy gizli tasnif sisteminin 1946 "sopalı" seçimlerinden sonra Türkiye ilk defa gizli oy açık tasnif sistemiyle bir seçime doğru yola çıktı. 1946 seçimlerine göre 1950 seçimlerinde görülen önemli bir gelişme görüldü. Artık seçimleri idarî birimler değil adlî birimler gerçekleştirecekti. Seçim sonuçlarına güvenin artmasıyla heyecan daha da arttı. 9. dönem milletvekili seçimleri yaklaşırken Urfa'da seçim hazırlıkları başladı. DP ve CHP'den başka partiler de varlık gösteriyorlardı. Millet Partisi Genel Başkanı Fevzi Çakmak Urfa il başkanı Abdullah Edip Erden'e bir telgraf yollayarak başarılar diledi (Akgün, 3 Şubat 1950, Sayı: 1615).

CHP'nin tüm Türkiye'de teşkilatlanma süreci, 1923 yılından itibaren hız kazanmıştı. Urfa'da teşkilatlanmasına ait izler 1925 yılına kadar görülsede CHP'nin Urfa'da sistemli bir teşkilat kurabilmesi, Urfa Halkevi'nin kuruluşundan yaklaşık 12 yıl sonra 1944 yılında gerçekleşebilmişti (Pınar, 2016: 378-383). DP'nin 1946'da kurulduğu ve aynı yıl Urfa'da teşkilatlandığı (Akgün, 29 Haziran 1946, Sayı: 1416) düşünülürse, CHP'nin Urfa'da teşkilatlanma ve taban oluşturma açısından bir üstünlüğü olduğundan söz etmek mümkün görünmüyordu. Ancak yine de CHP üstünlüğü koruyordu.

1.1. Urfa'da 9. Dönem Seçim Hazırlıkları

Gazeteler, Urfa'da bu dönemde de seçim propagandaları için kullanılan en önemli araçlardandı. Hem siyasî partilerin hem de resmî kurumların ilanları yayımlanıyordu. Çok partili dönemde Urfa'da, seçim sonuçlarına göre görüş değiştiren gazeteler de vardı. Görüş değişikliğine giden bir gazete, CHP'nin ülkeye cefadan başka bir şey getirmediğini yazdı. Akgün gazetesi, DP'nin muhalefet dönemini sadece sandalye kapma olarak nitelendirdi (Akgün, 3 Mart 1950, Sayı: 1623). Basında bu tür gelişmeler aslında normaldi. Çünkü alternatif oluşumlar herkese yabancı olduğu gibi basın organlarına da yabancıydı. Farklı görüşlerle beraber, Urfa basını seçimlerin huzur ve refah içinde yaşanması için telkinler yayımlandı. CHP'nin hizmetlerinin de hiçe sayılmayacağı muhalefet partisi DP'nin dini siyasete alet etmesinin doğru olmayacağı telkiniyle, bütün dünya karşısında da bir birliktelik sergilemenin önemine değinildi (Akgün, 7 Şubat 1950, Sayı: 1616). Ayrıca herkesin seçme hakkını kullanması ve buna saygı gösterilmesi çağrıları yapıldı (Akgün, 3 Mart 1950, Sayı: 1623). Nitekim seçime katılma oranının demokrasi anlayışının benimsenmesiyle doğru orantılıdır.⁷

⁷ Urfa'da 1950 yılı genel seçimlerine katılım oranı % 88.7 idi (TÜİK, 2012: 88).

18 Haziran 1936 tarihinde CHP Genel Başkanvekili İsmet İnönü'nün talimatıyla, valiler CHP il başkanlığı vazifesini de üstlendiler (İnönü, 2003: 207; Ahmad, 1995: 92). Bu gelişmeden dolayı, tek parti yönetiminde mülkî amirlerin bazı siyasî tutumlarını tahmin etmek zor değildi. Urfa valiliğine ikinci kez atanan Halis Bilaloğlu,⁸ Urfa belediye meclisine hitabında Urfa'nın sorunlarının çözüleceğini ifade etti (Akgün, 10 Şubat 1950, Sayı: 1617). Aslında çözülmesi vaat edilen bu sorunların içinde yarım asırdan fazla bekleyen sorunlar bile vardı. Bu sorunlara, Birecik'te transit geçişi sağlayacak bir köprü'nün olmayışı, içme suyu sıkıntısı, işsizlik, fabrika sıkıntısına rağmen TEKEL fabrikasının tek parti döneminde makinalarıyla beraber Malatya'ya taşınmasını örnek gösterebiliriz (Urfaninsesi, 23 Kasım 1951, Sayı: 22). Bu kadar geçen zamana rağmen bu sorunların bilinip de çözülmemesi seçmene güven veremezdi. Basında, tek parti yönetiminin ilgisizliği “Boş Laf Karın Doyurmaz” başlıklarıyla yayımlanıyordu (Akgün, 10 Şubat 1950, Sayı: 1617).

Bu sorunlar DP'nin de gündemindeydi. Urfa'da DP'nin taban oluşturma yolunda ilerlediğini gören mevcut iktidar, önemli isimleri Urfa'ya göndererek ağırlığını korumak istedi. 4 Mayıs 1950'de CHP mitinginde Esat Tekeli ve Suut Kemal Yetkin birer konuşma yaptılar. Konuşmalarının muhteviyatı muhalefetle bir düşmanlık güdülmemesi, seçim sonuçlarını herkesin saygı ile karşılaması gerektiği yönündedir (Akgün, 5 Mayıs 1950, Sayı: 1640). Tekeli, *millî iradenin tam manasıyla tecelli etmesi için herkesin seçime iştirak etmesini* telkin etti. 1946'dan sonra daha demokratik bir seçim kanunu bu seçimde ilk defa kullanılacaktı. Türkiye'deki demokrasi anlayışını takip eden yabancı devletler, seçime katılım oranını da merak ediyorlardı (Akgün, 12 Mayıs 1950, Sayı: 1642). CHP Kars Milletvekili Hüsamettin Tugaç, teftiş için Urfa'ya geldi (Akgün, 10 Mart 1950, Sayı: 1625). Ardından, Urfa Milletvekillerinden Osman Ağan, Hasan Oral ve Atalay Akan Urfa'ya geldiler (Akgün, 10 Mart 1950, Sayı: 1625). Urfa milletvekili Esat Tekeli seçim propagandasında, “*Muhalefetin iktidar deneyimi olmadığı için bir hesap verme zorunluluğu olmadığını ve CHP'nin hesap verebilecek işler yaptığını, Urfa Lisesi'nin CHP döneminde açıldığını, ayrıca Urfa-Diyarbakır ve Urfa-Mardin karayolu iyileştirmesinin yapılacağı ve Birecik üzerinde 700 metrelik köprü inşaatına 1950 yılı bitmeden başlanacağını*” söyledi (Akgün, 14 Nisan 1950, Sayı: 1634). Tekeli, DP'nin seçim propagandasına dini alet ettiğini ileri sürdü (Akgün, 25 Nisan 1950, Sayı: 1637). DP'nin kurucuları her ne kadar CHP'nin içinden çıkmış olsalar da geçen dört yıllık muhalefetleri döneminde sağ bir çizgi izleyecekleri belliydi (Eroğul, 2013: 17-18).

CHP Urfa İl Teşkilatı, genel merkezlerine DP'nin Urfa'daki durumu, muhtemel adaylar ve adayların kişisel özellikleriyle ilgili bilgiler verdi. Bu bilgiler doğrultusunda genel merkezin, seçim propagandası için il teşkilatını

⁸ “Halis Bilaloğlu Demokrat Partiyi sevmezdi ve Halk Partisine şahsen muhabbet beslerdi, bu temayülünü asla gizleyemezdi. Halk da valinin bu halinden hoşlanmaz ve Halk Partisine kızarlardı. Bunun neticesinde vali, Halk Partisine zarar verdi” (Yeni Urfa, 22 Mart 1954, Sayı: 128)

yönlendirmeleri oldu (CCA, 490.01.443/1831.1.9). Her ne kadar sağduyu çağrısı yapılsa da CHP ve DP tarafları arasından sert eleştirilerin yapıldığı görüldü. Bunların basına yansımaları sonucu eleştiri boyutu büyüdü (Akgün, 5 Mayıs 1950, Sayı: 1640). Bazen bu eleştirilerin ispatı noktasına taraflar birbirinden tekzip talep ettiler (Akgün, 9 Mayıs 1950, Sayı: 1641).² 9. Dönem CHP Urfa milletvekili adaylığına başvuranlar ise şu şekildeydi: Şükrü Güllüoğlu, Vasfi Gerger, Şekip Süelkan, Amil Artus, Esat Tekeli, Suut Kemal Yetkin, Musa Kazım Yazgan, Süreyya İnan, Zeki Anlagan, Halil Yükselsin, Atalay Akan, Osman Ağan, Hasan Oral, Aziz Gökkan, Halil Fahri Gürmen ve Mithat Kürkçüoğlu (CCA, 490.1.0.0/341.1427.2.). Başvuran bu adayların içinde tam listeye kimlerin seçileceği hususu merak ediliyordu. Bu ve benzeri sebeplerden dolayı seçim öncesi CHP teşkilatında çatlaklar meydana çıktı. İl Genel Meclisi Üyesi C. N. Kürkçüoğlu başta olmak üzere, N. Kürkçüoğlu, Yenilik gazetesi sahibi Celal Özbek, Emin Oruç, Emin Kürkçüoğlu, Suphi N. Kürkçüoğlu, Ömer Kürkçüoğlu, İsmail Kürkçüoğlu, Bekir Kürkçüoğlu, Fazıl Edip Kürkçüoğlu 25 Mart 1950 tarihli dilekçelerinde ülke menfaatlerinden çok şahsî menfaatleri ön planda tutan il teşkilatından istifa ettiler (CCA, 490.1.0.0/451.1857.5).

Bir taraftan Urfa'da siyasî parti teşkilatları arasında çekişmeler devam ederken diğer taraftan seçimlerin resmî hazırlıkları devam ediyordu. TBMM 24 Mart'ta seçimi yenileme kararı verdi (TBMM Zabıt Cerideleri, 1950c: 1107; Akgün, 17 Mart 1950, Sayı: 1627). Seçimler 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılacaktı (Akgün, 28 Mart 1950, Sayı: 1630). Milletvekili seçimlerinde vatandaşların oy kullanabilmesi için seçmen kartları muhtarlar tarafından dağıtılmaktaydı. Urfa valiliği, 5545 sayılı milletvekili seçim kanununa göre Urfa merkez seçmen kütüklerine 6 Mart 1950'den itibaren başlanacağını 3 Mart 1950 basın aracılığıyla duyurdu. Seçmen kütüklerine mahalleleri itibarıyla sokak ve kapı numarasına göre 22 yaşını doldurmuş, bütün aile fertleri ve 3 aydan beri o hanede yaşayan bütün vatandaşlar yazılacaktı (Akgün, 3 Mart 1950, Sayı: 1623). Ancak aksaklık yaşanmaması için vatandaşların da seçmen kartı hususunda hassas davranması telkin edildi (Akgün, 5 Mayıs 1950, Sayı: 1640). Seçmen kütükleri çeşitli yerlerde asılarak halka duyuruldu, genellikle bu iş için okul ve camiler kullanıldı.⁹ Urfa'da 14 Mayıs 1950 seçimlerinin sağlıklı yürütülebilmesi için oy kullanma günü umumî eğlence yerlerinin kapanması, alkollü içecek satışının yasaklanması, kolluk kuvvetleri hariç silah ve kesici aletler taşınmaması, bu kanuna riayet etmeyenler

⁹ Gümüşkaşık Mahallesi kütüğü 10.03.1950 tarihinde Ömeriye Camisi kapısına, Göller Mahallesinin kütüğü 10.03.1950 tarihinde Hasan Paşa Camisi kapısına, Kendirci Mahallesi kütüğü 10.03.1950 tarihinde Harran Kapısı pazaryerine, Sumeydanı Mahallesi kütüğü 10.03.1950 tarihinde Kadioğlu Camisi kapısına, Karakoyunlu Mahallesi kütüğü 11.03.1950 tarihinde Hekimdede Camisi kapısına, Bıçakçı Mahallesi kütüğü 11.03.1950 tarihinde Bıçakçı meydanına, Beykapısı Mahallesi kütüğü 11.03.1950 tarihinde Karamusa Camisi kapısına, Eskisaray Mahallesi kütüğü 11.03.1950 tarihinde Belediye dairesi önüne, İnönü Mahallesi kütüğü 11.03.1950 tarihinde Kamberiyeye Camisi kapısına, Kurtuluş Mahallesi kütüğü 11.03.1950 tarihinde Tuzeken Camisi kapısına, Türkmeydanı Mahallesi kütüğü 11.03.1950 tarihinde Hal pazarına, Pınarbaşı Mahallesi kütüğü 11.03.1950 tarihinde Dabakhane Camisi kapısına, Tepe Mahallesi kütüğü 11.03.1950 tarihinde Arabî Camisi kapısına, Ulucami Mahallesi kütüğü 11.03.1950 tarihinde Mahkeme önüne, Atatürk Mahallesi kütüğü 11.03.1950 tarihinde Hacıbekir Camisi kapısına, Kaleboynu Mahallesi kütüğü 11.03.1950 tarihinde Eyyübiye Camisi kapısına asılarak halka duyuruldu (Akgün, 17 Mart 1950, Sayı: 1627).

hakkında cezaî işlem uygulanması kararlaştırıldı. (Akgün, 28 Nisan 1950, Sayı: 1638).

1.2. Urfa'da 9. Dönem Milletvekili Seçim Sonuçları

Urfa'da 14 Mayıs 1950 seçimlerinde¹⁰ DP birinci gelen parti oldu (İlyas, 2015: 345). Kayıtlı 122.703 seçmenden % 88,7'sini oluşturan 108.828 kişi seçime katılım göstererek oy kullandı. CHP, bu seçmenlerden 51.924 oy aldı. Bu miktar genel oyun %48,1'ine tekabül ediyordu. DP ise seçmenlerden 55.959 oy aldı. Bu miktar genel oyun % 51,9'una tekabül ediyordu. Bu sonuca göre DP 6, CHP 1 milletvekili çıkardı (TÜİK, 2012: 88). Bu sonuçlara göre; 1917 İstanbul doğumlu Feridun Ergin 56.548, 1897 Urfa doğumlu Ömer Cevheri¹¹ 56.478, 1919 Urfa doğumlu Celal Öncel 56.464, 1917 Urfa doğumlu Necdet Açıanal 56.456, 1917 Birecik doğumlu Feridun Ayalp 56.425, 1894 Urfa doğumlu Reşit Kemal Timuroğlu 56.149 oyla DP'den, 1906 Siverek doğumlu Hasan Oral ise 53.795 oyla¹² 9. Dönem CHP'den Urfa milletvekili seçildi. (TBMM Milletvekili Tercüme-i Hal Mazbataları, dosya numaraları 1905, 1904, 1906, 1902, 1903, 1907, 1536). Urfa'da seçilen milletvekillerinin, mensubu olduğu aşiretlerle ilgili şunları söyleyebiliriz; Ömer Cevheri, Şeyhanlı aşiretinin önde gelen isimlerinden birisiydi. Zorunlu iskân kanununa tabi tutulan Ömer Cevheri, 1940'ların başında Urfa'ya dönmüş, bir müddet CHP Urfa il teşkilatında bulunduktan sonra 1946 yılında DP'ye geçmiştir. Celal Öncel, Öncel aşiretinin reisiydi. CHP'nin tek milletvekili Hasan Oral ise Bucak aşiretinin mensubuydu (İlyas, 2016: 181). 18 Mayıs 1950'de seçilen milletvekilleri Ankara'ya hareket ettiler (Akgün, 19 Mayıs 1950, Sayı: 1643).

1.3. Seçim Sonrası Gelişmeler ve DP'de Fikir Ayrılıkları

Seçimlerinin ardından Urfa için verdikleri sözler milletvekillerine hatırlatılarak vaatlerin yerine getirilmesi adına telkinler yapıldı. Urfa'nın temel ihtiyaçları şu şekilde sıralandı: Harran ovasının Fırat Nehri'nden faydalanılarak sulanması, merkez ve ilçeler arası karayolu, işsizliği önlemek için fabrika yapılması idi. Vaatlerin tutulmaması bir sonraki seçimlere yansıtılacaktı (Akgün, 2 Haziran 1950, Sayı: 1646). Ezanın tekrar aslına döndürülmesi de vaatler arasındaydı. Ezanın tekrar Arapça okunması pek çok Urfalının teveccühünü kazandı. Ancak CHP eski Urfa milletvekili ezanın Arapça okutulmasının büyük bir gerileme olacağını Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a bildirdi (Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Belge No: 6716).

¹⁰ 14 Mayıs 1950 seçimlerinin ardından Urfa'da birtakım asayiş sorunları yaşandı. Kazanan ve kaybeden taraflar arasında bir mücadele devam etti. Hatta ölümlü olayların yaşandığını CHP il teşkilatı, genel merkeze 22 Mayıs 1950'de rapor etti (CCA, 490.01.459/1887.3).

¹¹ Ömer Cevheri, milletvekili iken 18 Kasım 1952'de vefat etti (CCA, 030.10/77.514.27).

¹² Seçim sonuçlarına bakıldığında, milletvekillerinin aldıkları oy miktarlarında bir farklılık tespit edilmiştir. Örneğin Hasan Oral'ın aldığı oy sayısını CHP Urfa İl Teşkilatı 3482 olarak kaydetse de (BCA, 490.0.1.380.1603.3.) seçim mazbatasında oy miktarı 53.795 olarak yazılmıştır. Basın ve milletvekili seçim mazbatalarında alınan oyların toplam sayısı 392.315'tir. Ancak TÜİK verilerine göre 108.828 kişi Urfa'da oy kullandı (TÜİK, 2012: 89). 1967 yılı Urfa İl Yılığına bakıldığında, toplam nüfusun 348.199 olduğu görülüyor (Urfa İl Yılığ, 1968: 93).

DP, Mehmet Hatipoğlu il başkanlığında, her ne kadar Urfa'da seçimi kazansa da parti içi sorunlar devam etti. DP tüzüğü hükümlerine aykırı hareket eden Tüccar Fehmi Karakoyunlu, Tüccar Cemil Hacıkamiloğlu, Tüccar Nabi Bazıki, Mühendis Ali Güner, Çiftçi İhsan Tütüncü, Terzi Mahmut Şevket Taşkın, Kendirci Mahallesi ocak başkanı Hamdi Peltek ve Kurtuluş Mahallesi başkanı Hamdi Kaysı parti idare kurulu kararıyla haysiyet divanına sevk edildiler. (Akgün, 27 Eylül 1950, Sayı: 1676). Buna çok sert tepki veren Cemil Hacıkamiloğlu, “*Urfa'nın kurtuluşunda mücadele eden bir aileye mensup olduğunu, kendisine isnad edilen CHP'lilerle işbirliği yapmadığını ve dalkavukluk yapıp makam meraklısı olmadığını*” söyledi. Ardından Nabi Bazıki, Mahmut Şevket Taşkın ve Fehmi Karakoyunlu il teşkilatının keyfi hareket ettiği gerekçesiyle partiden istifa etti (Akgün, 27 Eylül 1950, Sayı: 1676). Hamdi Kaysı'ya göre, mensubu olduğu partinin muhalefetten iktidara gelmesiyle, partinin yerel yöneticilerinde bir zafer sarhoşluğu ve bunun neticesinde keyfi uygulamalar yaptıkları görüldü. Bu durumdan dolayı Lami ve Necmi Kürkçüoğlu gibi (Akgün, 15 Aralık 1950, Sayı: 1697) pek çok partili DP'den koptu (Akgün, 6 Ekim 1950, Sayı: 1679).

2. Urfa'da 10. Dönem Milletvekili Seçimleri

2.1. DP'nin Urfa'da İlk Dönem Çalışmaları

10. dönem milletvekili seçimleri aslında DP'nin ilk sınavı olarak kabul edilebilir. Çünkü 1950 seçimlerinde halk, DP'yi tam manasıyla tanııyordu. Ancak CHP'yi tanıyordu ve bir memnuniyetsizlik söz konusuydu. Dolayısıyla DP'ye gönül verdiği için dolayı oy verenlerden başka, CHP'ye karşı DP'ye oy verenlerin de varlığı bir gerçektir (Yılmaz, 2010: 542). Ancak 1954 milletvekili seçimlerine kadar halk, DP'nin icraatlarını göreberek tecrübe etme fırsatı buldu. Böylece halkın, artık daha nitelikli bir değerlendirme yapma fırsatı ortaya çıktı. Yıpranmış taraf bu kez DP iktidarıydı. DP'nin 1950 seçimlerinde vaat edip de gerçekleştiremedikleri işler, CHP'nin en önemli kozlarındandı. Bu durumu dikkate alan CHP genel sekreteri Kasım Gülek bütün teşkilata bir telgraf göndererek; DP'liler tarafından düzenlenen bütün toplantılarda konuşanların isimlerini, varsa gazetede yazıların, CHP'ye yönelttikleri eleştirileri, memleketin hangi sorunları üzerinde durduklarını, verdikleri vaatleri rapor halinde genel merkeze göndermelerini istedi (CCA, 490.01.11/58.11.1).

1950 milletvekili seçimlerinde uygulanan 5545 sayılı Milletvekilleri Seçim Kanunu, bazı değişikliklerle 1954 ve 1957 seçimlerinde de uygulandı. 40.000 kişiye bir milletvekili düşmesi, seçmen yaşının yine 22 olarak kabul edilmesi, kanunda aynen yer aldı. Yine bu kanun uyarınca, 1950 yılı nüfus oranına göre 487 olan milletvekili sayısı 610'a çıktı. 1946-1957 yılları seçimlerinde, tek dereceli liste usulü ve çoğunluk seçim sistemi uygulandı (Sayarı-Yılmaz, 2002: 11). Bu sisteme göre, kullanılan oyların salt çoğunluğunu alan parti, o seçim bölgesindeki tüm milletvekillerini kazanacaktı (Arslan-Topçu, 2017: 397). Genel seçimlerin yapılması için TBMM Mart ayında çalışmalarını sonlandırarak (Akgün, 13 Ocak 1954, Sayı:

2181), 12 Mart 1954'te genel seçimlerin 2 Mayıs 1954'te yapılmasını kararlaştırdı (TBMM, Zabıt Cerideleri, 1954: 920).

1950-1954 arası DP iktidarı döneminde Urfa belediyesinin bazı hizmetleri şunlardı: elektrik jeneratörünün montajı tamamlandı ve bir ay kadar süreyle tam kapasite hizmet vermeye başladı. Köprübaşı'ndan doğuya inen sokağa ve Karakoyun deresine inen caddeye karataş döşenerek istinat duvarı yapıldı. Mevlüdühali cami önü, parke taşlarla döşendi. Belediye bahçesi önünde lüks bir kıraathane ve lokanta yapıldı. DP'nin 1954 seçimlerinde Urfa'da kullandığı enstrümanlardan birisi tarımda makineleşmenin artmasıydı. Sebze toptancılarının bulunduğu hâl ıslah edildi (Akgün, 18 Aralık 1951, Sayı: 1821). Elektrik sorununun çözülmesiyle Urfalılar özellikle de aydınlatmada yeterince hizmet almaya başladı. Urfa basını, Elektrik Müdürü Celal Alay'a teşekkürlerini bildirdi (Akgün, 14 Ocak 1952, Sayı: 1842). Ancak, belediye doktorunun 18 yaşını doldurmamış gençlerin kahvehane ve lokantalarda çalışmasını yasaklaması halkın tepkisine neden oldu. Belediye doktorunun başka hizmetlerinden de memnun olmayan halk, işsizliğin gençleri tatil aylarında çalışmaya sevk ettiğini bildiriyordu (Viranşehir, 3 Eylül 1951, Sayı: 1). Urfa'daki işsizlik sorunu kaçakçılığın da artışına sebep oluyordu (Otyam, 1994: 11-14).

Karayolu ulaşımının kötü oluşu özellikle kış aylarında seyahat edenlere büyük sorunlar yaşıyordu. Ulaşım konusunda DP iktidarına vaatleri hatırlatılıyordu. 1951 yılı bütçesinde görüşülen, 95 kilometrelik Urfa-Viranşehir karayolunun 1951 Eylül ayına gelinmesine rağmen sadece 15 kilometrelik kısmı bitmişti. Bundan dolayı Urfa'dan Viranşehir'e ulaşım yaklaşık 9 saat sürüyordu (Viranşehir, 3 Eylül 1951, Sayı: 1). Urfa basını Urfa milletvekillerinin TBMM'de Urfa'nın sorunlarına karşı ilgisizliklerini eleştiriyordu. Bütçe görüşmelerinde ödenekle ilgili gereken özeni göstermiyorlardı. Özellikle Necdet Açısal'ın karayollarıyla ilgili bir sorunun olmadığını ifade ettiği basına yansdı. Oysa Mardin bağımsız milletvekili Kemal Türkoğlu dahi Urfa-Mardin karayolunun bozukluğundan bahsetmişti. Gaziantep milletvekilleri ise 32.000.000 lira bütçe almayı başardılar ve Birecik köprüsünün yapımını hızlandırdılar. Bundan dolayı temel atma törenine Gaziantep valisi ve ileri gelenleri davet edildi (Akgün, 11 Nisan 1952, Sayı: 1893). Urfa'nın ulaşım noktasında büyük bir değişim olan Birecik köprüsü, Urfa'ya yeni bir çehre kazandıracaktı. Bununla birlikte DP, Urfa'da hem sözünü tutmuş olacak hem de ciddi bir oy potansiyeli oluşturacaktı. Urfa'nın düşman işgalinden kurtuluşunun 32. yıldönümünde TBMM Başkanı Refik Koralan, Dışişleri Bakanı Fuat Köprülülü, Bayındırlık Bakanı Kemal Zeytinoğlu ve pek çok milletvekili Urfa'ya geldi. Devlet büyüklerinin katılımıyla Birecik köprüsünün temeli atıldı (Akgün, 11 Nisan 1952, Sayı: 1893). Birecik köprüsünün yapım işi Amaç Türk Anonim Şirketi'ne verildi (CCA, 030.11.1/255.4.3.2.).

Urfa'nın ulaşımdan başka çözülmeyi bekleyen sorunları da vardı. Bunlardan birisi eğitimdi. 1951 yılında DP hükümetince başlatılan eğitim faaliyetlerini daha derinden araştırmak üzere bir komisyon "Doğu Üniversitesi

Hakkında Rapor” adlı bir çalışma hazırladı. 1952 yılında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan raporda Urfa ile ilgili bilgiler içerisinde ulaşım, sağlık, ziraat ve ticaretle ilgili sorunların çözümü yer almaktadır. Üniversitelerin gelişimi için önemli hususlardan birisi ulaşım sorunu idi. Bunun için Gaziantep-Urfa-Mardin hattının ıslah edilmesi rapora eklendi (Doğu Üniversitesi Hakkında Rapor, 1952: 18). Bu dönemde Urfa’da en çok görülen hastalıklar arasında Brüselloz öne çıkmaktaydı. Urfa’da engelli vatandaşların toplam sayısı Türkiye ortalamasına yakın bir orandaydı (Doğu Üniversitesi Hakkında Rapor, 1952: 25-26). Ancak trahom hastalığı, Urfa’da nüfusun %56’sında mevcuttu. Hastalığın bulaşmasını engellemek için, trahomlu öğrenciler bir okulda toplanmıştı (Yeni Urfa, 10 Ekim 1956, Sayı: 328). Frengi hastalığıyla mücadele için bir dispanser bulunuyordu (Doğu Üniversitesi Hakkında Rapor, 1952: 31). Türkiye’nin doğusundaki tarım arazilerininin %25’i Urfa’da bulunuyordu. Buna mukabil olarak sulama imkânınının kısıtlı olması ziraatı olumsuz etkiliyordu (Doğu Üniversitesi Hakkında Rapor, 1952: 34). Tüm bu sorunların çözümü DP’nin hükümet programında yer alıyordu. Tarım Bakanı Nedim Ökmen ve beraberindeki heyet 2 Ekim 1952 Perşembe günü Urfa’ya gelerek, birtakım incelemelerde bulundu. Aygır Deposu ve Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliğini ziyaret eden bakan, çiftçilerin sorunlarını dinledi (Akgün, 3 Ekim 1952, Sayı: 2026).

DP’nin bu atakları karşısında CHP de Urfa’yı boş bırakmıyordu. CHP genel sekreteri Kasım Gülek, eski bakanlardan Cemil Sait Barlas, yazar Nureddin Artam ve Bolu eski milletvekili İhsan Yalçın 10 Temmuz 1952 Perşembe günü Gaziantep-Birecik yolundan Urfa’ya gelerek, Bediüzzaman civarında karşılanacakları ve İnci sinemasında halka hitap edecekleri duyuruldu (Akgün, 8 Temmuz 1952, Sayı: 1943). 10 Temmuz’da İnci sinemasında saat 17.00’de yapılan toplantıda Gülek, sinemaya elektriğin verilmemesini¹³ “konuşmasını engelleme” girişimi olduğunu belirterek, iktidara eleştirilerde bulundu. Gülek’in ardından diğer heyet üyeleri iktidarı eleştiren konuşmalarda bulunduktan sonra Siverek’e gittiler. Aynı gün DP’liler de bir toplantı düzenledi (Akgün, 11 Temmuz 1952, Sayı: 1946). 11 Temmuz 1952 tarihinde DP’lilerin yaptığı toplantıda Çanakkale milletvekili Emin Kalafat, Seyhan milletvekili Sedat Barih, Aydın milletvekili Baki Öktem ve Urfa milletvekilleri Feridun Ayalp ve Celal Öncel konuşma yaptılar (Akgün, 11 Temmuz 1952, Sayı: 1946).¹⁴ Bir sonraki seçim için partiler, önde gelen isimleri Urfa’ya göndererek seçimi kazanmak istiyorlardı. CHP uzun yıllar Urfa’da başarılı olmuştu, DP ise 27 yılın ardından girdiği ilk seçimde Urfa’da seçimi kazandı ve bunu da korumak istiyordu.

¹³ 1950’li yıllarda Urfa’da iki adet elektrik jeneratörü vardı ve bunlar da genellikle randımanlı çalışmıyor, şehrin pek çok yerinde elektrik sıkıntısı yaşanıyor (Urfansesi, 20 Ağustos 1952, Sayı: 108). Kasım Gülek’in konuşması esnasında bundan dolayı mı ya da başka sebepten dolayı mı elektriğin sağlanmadığı hakkında kesin bir bilgi bulunamadı.

¹⁴ DP milletvekillerinin konuşmaları esnasında elektrik kesintisiyle ilgili bir bilgi bulunamadı.

2.2. DP Teşkilatında İkinci Dönem Fikir Ayrılıkları

DP'nin Urfa'da bu başarılarıyla beraber birtakım olumsuz gelişmeler de söz konusuydu. İl teşkilatı müteşebbis heyetinde var olan ikilik, 11 Temmuz 1952 tarihinde Urfa'ya gelen heyetin girişimleriyle son buldu. Yeni müteşebbis heyeti Mahmut Kaysı başkanlığında, Ahmet Canbeyli, Halil Öncel, Veysi Ziya Nural, Muhittin Hatipoğlu Celal Hacıkamiloğlu, Mahmut Erbaş, Hazım Açıanal ve Orhan Tirmuoğlu'ndan oluşturuldu (Akgün, 15 Temmuz 1952, Sayı: 1950). Ancak tüm girişimlere rağmen DP il teşkilatında bir türlü sular durulmuyordu (Yeni Urfa, 30 Mart 1954, Sayı: 131). Mahmut Kaysı'nın 1 Nisan 1953'te DP il başkanlığından istifa etmesinden dolayı, DP il teşkilatı tarafından, 12 Nisan 1953 Pazar günü Arslanlı Han'da saat 09.00'da merkez kongresi yapılmasına karar verildi (Akgün, 9 Nisan 1953, Sayı: 2091). DP, Urfa'daki tabanını küstürmemek istiyor, kadroya yeni isimler ekleyerek muhalefetin karşısında daha sağlam bir ekip oluşturmaya çalışıyordu. Bu ekipte olması düşünülen isimlerden birisi de Urfa'nın sevilen ve tanınan simalarından Eczacı Musa Kazım Yazgan idi. Onun 1954 seçimlerinde DP'den aday olabilmesi için bir girişim oldu (Akgün, 12 Mart 1954, Sayı: 2199). Yazgan'ın DP'ye kaydolmasından dolayı pek çok Urfalı da CHP'den DP'ye kaydoldu (Akgün, 13 Mart 1954, Sayı: 2200). DP, 14 Mart 1954 tarihinde Urfa Hal Pazarı'nda bir ocak açtı. Açılıştta Musa Kazım Yazgan ve Belediye Başkanı Aziz Özbay konuşma yaptılar. Konuşmalarda Urfa'nın sorunları ve DP'nin 1950'den bu yana icraatı ele alındı (Akgün, 15 Mart 1954, Sayı: 2201). Ayrıca genel seçim öncesi Devlet Bakanı Samet Ağaoğlu, 31 Mart 1954 Çarşamba günü Urfa'ya gelerek DP il başkanlığında bir toplantı yaptı (Akgün, 5 Nisan 1954, Sayı: 2207). Ancak pek çok Urfalının beklediğinin aksine Musa Kazım Yazgan aday gösterilmedi.¹⁵ DP'den aday gösterilmeyen Yazgan ve diğer 7 kişi bağımsız aday oldular. Mersin merkezli Müstakilleri Destekleme Cemiyeti'nin Urfa şubesi başkanlığına Yazgan seçildi. İl Seçim Kurulu bu cemiyetin desteklediği kişilerin listesini ilan etti. Eczacı Musa Kazım Yazgan, Edebiyat Öğretmeni Nahit Kemal Toker, Edebiyat Doktoru Şükrü Güllüoğlu, Mühendis Necdet Açıanal, Çiftçi Ömer Yüksel, Çiftçi Halit Gülpınar, Avukat Halil Belkis, Osmanpaşazade Halil Gürmen, Urfa'da bağımsız milletvekili adayı oldular (Akgün, 17 Nisan 1954, Sayı: 2212). Nitekim bu küskünler gurubuyla oluşan Müstakilleri Destekleme Cemiyeti 1954 seçimlerinde Urfa'dan % 10.9 oy almayı başardı (TÜİK, 2012: 88). DP, CHP ve Bağımsızların seçim hazırlıkları bu şekilde devam ederken, Urfa İl seçim kurulu, CHP, DP ve Bağımsız adayların, 14-28 Nisan 1954 tarihleri arasında seçim konuşmaları yapması için liste yayımladı. İzin verilen yerler şu şekildedeydi; Lise arası, Topçu Meydanı, Spor Sahası, Hal Pazarı, Sarraç Pazarı ve Gölbaşı meydanı. Konuşmalar saat 14.30-17.30 arasında olacaktı (Akgün, 17 Nisan 1954, Sayı: 2212). 19 Nisan 1954 Pazartesi günü Siverek'te bağımsız adaylar bir miting yaptı. Müstakilleri Destekleme Cemiyeti'nin gösterdiği adaylardan, Musa Kazım Yazgan, Cemal Nahid Toker, Necdet Açıanal

¹⁵ Yazgan'ın 9. Dönem CHP'den milletvekili aday adayı olması, DP'den listeye alınmamasının bir sebebi olabilir.

ve Şükrü Güllüoğlu konuşma yaptılar. Urfa'dan Siverek'e giderken Hilvan'da halka temasta bulundular (Akgün, 20 Nisan 1954, Sayı: 2213).

Zaman yaklaştıkça seçim hazırlıkları ivme kazandı. 2 Mayıs 1954 genel seçimleri için 20 Mart 1954 Cumartesi günü saat 14.00'da Urfa Ağır Ceza Mahkemesi salonunda il seçim kurulu oluşturulması için kura çekimi yapılması kararlaştırıldı (Akgün, 17 Mart 1954, Sayı: 2202). Urfa İl Seçim Kurulu, Eskisaray mahallesi için seçim sandıklarının kurulduğu yerler ve bağlı olduğu sokakları liste halinde yayımladı. Bunlardan bazıları şu şekildeydi: 1 nolu sandık Vatan Okulunda kurulacak ve Sina, Beyler, Ferahiye, Vezir, Eğri ve Yenikapı; 2 nolu sandık Karameydanı Camisinde kurulacaktı (Akgün, 17 Nisan 1954, Sayı: 2212).

DP'nin seçim öncesi topraksız köylülere toprak dağıtımını hızlandırması muhtemelen tesadüf değildi. 1954 yılı genel seçimleri öncesi Urfa'da tarım yapmak isteyen köylülere toprak dağıtıldı. Bunlardan tespit edilen bazı örnekler bakıldığında; 9 nolu toprak tevzi komisyonu 27 Ekim 1952'de Akçakale'de 5 köyde muhtaç 108 aileye 11.675 metrekare araziye 37.506 lira karşılığında dağıttı (Urfaninsesi, 3 Kasım 1952, Sayı: 135). 15 Haziran 1952 Toprak Bayramı, Toprak Komisyonunun faaliyette olduğu Akçakale'de kutlandı. 1542 nüfuslu 341 çifti ailesine 39.439 dönüm arazi tapuları Vali vekili Mehmet Ali Oran tarafından dağıtıldı (Urfaninsesi, 16 Haziran 1952, Sayı: 90). Urfa'daki topraksız köylülere verilen tarla ve meraların tapuları valilik tarafından dağıtıldı (Akgün, 13 Mart 1954, Sayı: 2200; Urfaninsesi, 15 Mart 1954, Sayı: 291). Çiftçiyi topraklandırma kanunu çerçevesinde toprak dağıtılan Urfalı 125 aileye tapuları merasimle verildi (Demokrat Urfa, 16 Mart 1954, Sayı: 443). Akçakale'de yaklaşık 1500 kişiye tapu dağıtıldı (Demokrat Urfa, 19 Mart 1954, Sayı: 445). Bu bilgiler ışığında, DP'nin Urfa'daki seçmen profilinde köylülerin önemli bir yer teşkil ettiğini söylemek mümkündür.

2.3. Urfa'da 10. Dönem Seçim Sonuçları

Urfa'da 2 Mayıs 1954 seçimleri sonucu şöyleydi; kayıtlı 147.215 seçmenden %90,9'unu oluşturan 133.792 kişi katılım göstererek (CCA, 030.03.00/51.309.7) oy kullandı. CHP, bu seçmenlerden 51.127 oy aldı. Bu miktar gelen oyun % 39,1'ine tekabül ediyordu. Bu sonuca göre CHP milletvekili çıkaramadı. DP ise seçmenlerden 65.070 oy aldı. Bu miktar genel oyun % 48,9'una tekabül ediyordu. (TÜİK, 2012: 88). 1906 Siverek doğumlu Hasan Oral 68.339 oy, 1919 Urfa doğumlu Celal Öncel 65.556 oy, 1906 Birecik doğumlu Feridun Ayalp 64.939 oy, 1912 Urfa doğumlu Aziz Özbay 64.798 oy, 1917 Siverek doğumlu Muzaffer Timur 64.613 oy, 1892 İstanbul doğumlu Saim Önhon 64.210 oy, 1917 İstanbul doğumlu Feridun Ergin 64.132 oy ve 1899 Urfa doğumlu Mehmet Hatipoğlu 63.974 oy aldılar (CCA, 030.10/78.517.12). Bu sonuca göre DP 8 milletvekilinin tamamını liste halinde kazandı (Akgün, 10 Mayıs 1954, Sayı: 2221). Bu seçimde de aşiret mensuplarının listeye etkisi görüldü. Bucak aşiretinden Hasan Oral CHP'den DP'ye geçti. Öncel aşireti mensubu Celal Öncel ise tekrar milletvekili seçildi (İlyas, 2016: 184). 2 Mayıs 1954 seçimlerinde milletvekili seçilemeyen Yazgan ve Toker, Akçakale'den trenle

Urfa'dan ayrıldılar. Ayrılırken Urfalılara teşekkürlerini bildirdiler (Akgün, 6 Mayıs 1954, Sayı: 219). Urfa'da 2 Mayıs 1954 seçimlerinin huzur içinde geçmesi (Feryad, 1 Mart 1954, Sayı: 1), demokrasi bilincinin hâkim olması, Urfalıları sevindirmekle beraber, memleket sorunlarının milletvekillerince çözümü noktasında beklenti büyüktü (Akgün, 8 Mayıs 1954, Sayı: 2220).

3. Urfa'da 11. Dönem Milletvekili Seçimleri

3.1. Aziz Özbay'ın Ardından Belediye Başkanlığı Seçimi

Aziz Özbay'ın 10. Dönem milletvekili seçilmesi üzerine, Reşit Rastgeldi belediye meclisince Urfa belediye başkanı seçildi. (Akgün, 26 Temmuz 1954, Sayı: 2249). 1955 yılı belediye seçimlerinde yurt genelinde olduğu gibi Urfa'da da CHP katılmadı (Yeni Urfa, 9 Ağustos 1955, Sayı: 247). Köylü Partisi ve DP arasında geçen Urfa belediye seçimlerinde, Köylü Partisi oyların % 11'ini aldı. Geriye kalan bütün oyları alan DP'nin adayı Reşit Rastgeldi (Yeni Urfa, 16 Kasım 1955: 272), 13 Kasım 1955'te neticelenen seçimle belediye başkanı oldu (Akgün, 19 Kasım 1955, Sayı: 2369). İlçelerden Birecik, Suruç, Bozova, Siverek, Hilvan ve Halfeti'de DP, Viranşehir ve Akçakale'de bağımsız adaylar kazandı (Demokrat Urfa, 15 Kasım 1955, Sayı: 627). İlerleyen zamanlarda Urfa belediye başkanı seçilen Reşit Rastgeldi'nin başkanlık haricindeki meşguliyetleri, belediye işlerinde yaşanan aksaklıklar ve kardeşine vekâlet bırakması tepki çekiyordu (Akgün, 15 Kasım 1954, Sayı: 2281). Yapılan itirazlar sonucu iptal edilen belediye başkanlığı seçimleri yenilendi. 4 Mart 1956 Pazar günü yapılan seçimlerde Urfa merkez ve Suruç'ta DP seçimi kazandı (Akgün, 6 Mart 1956, Sayı: 2389). Urfa merkezde Hacı Tefvik Saraç belediye başkanı oldu (CCA, 30.11.1.0/258.26.3; Urfaninsesi, 16 Mart 1956, Sayı: 501).

3.2. Birecik Köprüsünün Açılışı

1952 yılında yapımına başlanan ve büyük umutların beslendiği Birecik köprüsünde artık son noktaya gelinmişti. 11 Nisan 1956'da köprünün açılışını yapmak üzere Urfa'ya gelen devlet büyükleri büyük bir coşkuyla karşılandı (Akgün, 11 Nisan 1956, Sayı: 2396). Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes ve beraberlerindeki milletvekilleri ile binlerce Urfalı eşliğinde Birecik köprüsünün açılışı gerçekleştirildi.¹⁶ Hastalığı sebebiyle açılışa katılamayan Refik Koraltan, Urfalılarına tebrik telgrafı gönderdi. 12 Nisan 1956'da devlet büyükleri uçakla Ankara'ya gittiler (Akgün, 16 Nisan 1956, Sayı: 2397). Urfa Belediyesi, bu hizmet karşılığında Celal Bayar, Refik Koraltan, Adnan Menderes ve Fuat Köprülü'ye Fahri Hemşerilik beratı verdi (Celal Bayar Arşivi, Dosya Numarası: 92). Birecik köprüsünün açılmasıyla Gaziantep ve Adana'dan Urfa'ya otobüs seferleri başladı. Ayrıca köprünün tamamlanmasıyla doğudan gelen ticaret yolunun İskenderun limanına ulaşması hızlandı (Akgün, 16 Mayıs 1956, Sayı: 2401). Bu

¹⁶ Aslında Birecik Köprüsü'nün yapılmasıyla ilgili daha önce girişimlerde bulunuldu. Ancak mevcut kayıpla taşımacılıktan elde edilen vergiler, bu vergilerden sağlanan hastane masrafları ve benzeri sebepler sonucunda köprünün yapım işi gerçekleşmedi (COA, DH. ID. 03.14.002).

önemli açılış sırasında Urfa'nın ileri gelen tüccarları Bayar ve Menderes'le Birecik'te bir görüşme yaptılar. Bu görüşmede tüccarlar, bankaların Urfalılara kolaylık sağlamadıklarından şikâyet ettiler (Akgün, 16 Nisan 1956, Sayı: 2397). Bu talebi dikkate alan hükümet, ihtiyacı olan köylülere tohumluk vermek için 24 Ağustos 1956'da karar alarak, bu iş için Tarım Bakanlığı ve Ziraat Bankasını yetkilendirdi (CCA, 030.18.01.02/144.71.17).

Birecik köprüsünün tamamlanmasıyla DP iktidarı Urfalılara verdiği büyük sözlerden birisini tutmuş oluyordu. DP'nin Urfa'ya en büyük hizmetlerinden bir diğeri de kuyu çalışmalarının devam etmesiydi. Harran ovasının Fırat'tan gelen suyla sulanması projesi gerçekleşene kadar kuyu çalışmalarının devam etmesi çok önemliydi. Marshall Yardım'ıyla tarımda makineleşmenin artması Urfa'da üretimi artırdı. Yalnız bu makinelerin artışı beraberinde yedek parça ve tamir sorununu doğurdu. Bu sorunun çözülmesi için Urfa'ya gelen ilgili yetkililere müracaatlar yapıldı (Akgün, 11 Nisan 1957, Sayı: 2468).

3.3. DP Teşkilatında Üçüncü Dönem Fikir Ayrılıkları

Urfa'ya yapılan hizmetlerle beraber yine DP il teşkilatında tekrar sular kaynamaya başladı. DP Urfa il teşkilatı üyeleri, hem belediye başkanı hem de parti il başkanı olan Tefvik Saraç'ı, il başkanlığından düşürmek istediye de genel sekreterlik vasıtasıyla Menderes, Saraç'ın görevde kalacağını bildirdi (Akgün, 13 Temmuz 1956, Sayı: 2414). Urfa merkez ve ilçelerinde DP kongrelerine eşlik etmek üzere milletvekilleri Celal Öncel, Aziz Özbay ve Feridun Ayalp Urfa'ya geldiler. Urfa DP il teşkilatında fikir ayrıkları artıyordu. Örneğin, bazı teşkilat üyeleri kongreleri merkezden habersiz yapıyordu. Bu durum Urfa'da DP tabanına zarar vermekteydi. Sıtkı Öncel'in başını çektiği muhalifler, DP'nin Urfa'da oy kaybetmesine sebep oldular (Akgün, 22 Aralık 1956, Sayı: 2445). DP il teşkilatında görülen bu tefrikaların sonucunda, yaklaşan seçim öncesi bir teftiş heyeti Urfa'ya geldi. Elazığ milletvekili Şevki Yazman, Mardin milletvekili Abdurrahman Bayar, Maraş milletvekili Mahmut Karaküçük'ten oluşan teftiş heyeti çalışmalarına başladı (Akgün, 25 Ocak 1957, Sayı: 2452). Yapılan inceleme sonunda teşkilat içinde mevcut ikilikler, yakın zamanda belediye seçiminde de görüldüğü gibi Urfa'da DP'ye oy kaybettiriyordu. Teftiş sonunda, DP Urfa teşkilatlarında önemli isimler saf dışı bırakılarak, partiye çok yakın olmayan ve hatta muhalif olanlardan teşekkül eden bir geçici heyet oluşturuldu. Ancak teftiş heyetinin bu hamlesi, samimiyetle DP'ye gönül verenleri küstürdü. Bu hatanın gerçekleşmesinde Urfa milletvekillerinin teşkilata sahip çıkmamaları ve Urfa'ya yabancı olan Maraş, Mardin ve Elazığ milletvekillerinden bir heyet oluşturulması etkiliydi (Akgün, 30 Ocak 1957, Sayı: 2454). Bunun yanında hem Belediye Başkanı hem de DP Urfa il başkanı olan Tefvik Saraç'ın da bu teftiş kurulu tarafından pasifleştirilmesi DP'nin Urfa'da zayıflamasının başlıca sebeplerini oluşturdu. (Akgün, 5 Şubat 1957, Sayı: 2455). Teftiş sonunda kurulan geçici idare heyeti şu kişilerden oluşuyordu: İl başkanı Mahmut Kaysı, Merkez İlçe İdare Kurulu Tefvik Saraç, Cemal Cevheri, Mehmet Öncel, Osman Özbay, Sadık Güven, Ziya Aksoy üyeliğe; Merkez İlçe

Başkanlığına Mehmet Saatçi, Naci Türkmen, Hasan Yetkin, Bahaddin Ulusoy üyeliğe seçildiler (Akgün, 5 Şubat 1957, Sayı: 2455). DP Urfa teşkilatının içindeki karışıklıklara değinen, 10. Dönem DP Urfa milletvekili Hasan Oral'ın Adnan Menderes'e yazdığı 6 Eylül 1957 tarihli bir mektup çok manidardır. Mektupta Oral, teftiş heyetinin hatalı kararlar verdiğini, Birecik Belediye başkanının görevine iade edilmesini, Halfeti ilçe teşkilatının feshedilmesinin yanlış olduğunu ve Birecik hükümet tabibi iken başka yere tayin edilen Mehmet Ali Göklü'nün yerine CHP eski milletvekili Atalay Akan'ın kardeşinin atanmasının yanlış olduğunun altını çiziyordu (CCA, 030.01.00.00/303.8.1-2).

Seçim hazırlıklarına başlayan DP, merkez ilçe kongresi 22 Ağustos 1957 saat 14.00'te Türkmen Sinemasında yapılacağı Merkez İlçe Başkanı Mahmut Saatçi tarafından duyuruldu (Akgün, 12 Ağustos 1957, Sayı: 2490). Ancak birtakım aksaklıklardan dolayı kongre 25 Ağustos'ta yapıldı. DP müfettişi Maraş Milletvekili Mahmut Karaküçük kongrede müşahit sıfatıyla bulundu. Kongre başkanlığına Avukat M. Reşit İpek seçildi. Kongrede, DP'nin kuruluş ve faaliyet tarzı, muhalefete takındığı tavır, eleştiriler ve son zamanlarda teşkilat içindeki ayrılıklar ele alındı. İlçe idare heyetine, Necmi Cevheri, Ömer Saraç, Ahmet Baziki, Naci Türkmen, Halil Gücüyener, Halil Yetkin ve Müslüm Beden asil üyeliğe, Faik Ersavaş, Mustafa Türkmen, Ahmet Bilgiç, Mahmut Deniz, Faik Vesves, Şükrü Sarıgül ve Vedat Saraç yedek üyeliğe seçildiler. Urfa'nın temel sorunlarından yeraltı sularından faydalanılması, bir çocuk hastanesi ve bir doğumevinin yapılması, yeni bir hükümet konağının yapılması, sınır ticaretinde kolaylık sağlanması, çiftçilerin borçlarının ertelenmesi gibi istekler ve sorunlar, Menderes'e telgrafla iletildi (Akgün, 26 Ağustos 1957, Sayı: 2493). Menderes cevaben, iyi niyetlerini belirterek, seçimlerin yaklaştığı bu dönemde partinin genel durumu ve muhalefetin hakkında tahlil yapmak için bu kongreyi çok faydalı bulduğunu belirtti. Menderes, Atatürk'e övgü sözlerinden sonra, 27 yıllık CHP iktidarının haksız uygulamalarını eleştirerek, (Akgün, 3 Eylül 1957, Sayı: 2495) 1950'de DP iktidarı ele aldığı bir enkazla karşılaştıklarını söyleyerek yaptıkları çalışmalara vurguda bulundu (Akgün, 6 Eylül 1957, Sayı: 2496).

3.4. Urfa'da 11. Dönem Seçim Hazırlıkları

Yaklaşan 1957 seçimleri öncesi Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Et Balık Kombinasyonu'nun temel atma töreni için Urfa'ya geldi (Akgün, 16 Ekim 1957, Sayı: 2505). İnşaat başladı ancak, geçen iki yıla rağmen inşaatın ilerlememesi tepki topladı. Hatta inşaat için alınan çimentoların tekrar satıldığı iddia edildi (Akgün, 10 Temmuz 1959, Sayı: 2659). Ancak daha sonradan inşaat yeniden başladı (Akgün, 6 Ekim 1959, Sayı: 2685). Fakat kombinasyonun açılışı çok daha sonraları gerçekleşecekti (Akgün, 13 Aralık 1960, Sayı: 2764).

Diğer taraftan yaklaşan seçimler öncesi, Urfalıların ekseriyetle beklentisi ise milletvekili adaylarının Urfa'yı bilen ve hizmet edebilecek kimseler olmasıydı (Akgün, 10 Eylül 1957, Sayı: 2497). Ardından milletvekilleri Celal Öncel, Saim Önhon, Hasan Oral, Feridun Ayalp, Aziz Özbay ve Mehmet Hatipoğlu Urfa'ya

gelerek seçim çalışmalarına başladılar (Akgün, 16 Eylül 1957, Sayı: 2499). 1957 seçimlerinde DP'den aday olanlar ve olmayanlar parti menfaati için el ele çalışacaklarını davranışları ile topluma yansıttılar (Akgün, 9 Ekim 1957, Sayı: 2504). DP'nin bu seçimdeki milletvekili listesi, Celal Öncel, Mehmet Hatipoğlu, Aziz Özbay, Tevfik Saraç, Hasan Oral, Suphi Sözman, Saim Önhon, Sabri Tek, Mehmet Mutlugil'den oluşuyordu (Akgün, 9 Ekim 1957, Sayı: 2504). Mevcut belediye başkanı Tevfik Saraç'ın aday olmasından dolayı, Urfa İl Emniyet Müdürünün kısa vekâletinden sonra, 15 Kasım 1957 Cuma günü saat 10.00'da belediyede yapılan seçimle Cemil Hacıkamiloğlu 20 oyla hariçten seçilerek belediye başkanı oldu (Akgün, 18 Kasım 1957, Sayı: 2513; Resmî Gazete, 23 Aralık 1957, Sayı: 9789). 9 Aralık 1957'de Cumhurbaşkanlığınca başkanlığı tasdik edildi (CCA, 030.11.1.00/267.34.7.2).

CHP Urfa Teşkilatı 1957 seçimleri öncesi çalışmalarını hızlandırdı (Akgün, 23 Ekim 1957, Sayı: 2507). Urfa'da müstakilleri destekleyenler de CHP'ye oy verdiler (Yeni Urfa, 15 Ekim 1957, Sayı: 389). CHP'nin karşısında artık yıpranmış bir iktidar vardı. DP'yi eleştirmek için pek çok yanlış uygulamasına örnekler bulan CHP, bu fırsatları büyük oranda iyi kullandı. Özellikle Urfa'da sağlık alanında iyileştirmenin olmaması ve 1954 DP Urfa milletvekillerinden memnuniyetsizliği en önemli kozlardandı. DP Urfa il teşkilatında yaşanan ayrılıklar, CHP'nin işini daha da kolaylaştırıyordu. Bunun en büyük sebepleri ise il teşkilatının yetersiz faaliyetleri ve milletvekili adaylarının yanlış seçilmesiydi. Oysa Lami Akgün bu sonucu daha önceden tahmin ederek, bazı bakanlara ve Üzeyir Avunduk'a¹⁷ bu durumu bildirmişti (Akgün, 30 Ekim 1957, Sayı: 2508). Aynı minvalde, Hasan Oral'ın 6 Eylül 1957 tarihli Menderes'e gönderdiği mektubu her şeyi açıkça ortaya koyuyordu. Oral mektubunda, son gelen müfettiş heyetinin müdahalelerinin bir işe yaramadığından ve seçimin kaybedileceğinden bahsediyordu (CCA, 030.01.00.00/303.8.1). İktidarı bazen eleştirmekle beraber ekseriyetle destekleyen Urfa'nın yerel gazetelerinden Akgün, DP'nin 1950'den bu yana hizmetlerini seçimden önce yazdı. Bu yazılarda, DP iktidarının en büyük eksikliklerinden birisi, Urfa'da ekonomik hayatın iyileşmemesiydi (Akgün, 26 Eylül 1957, Sayı: 2501).

3.5.Urfa'da 11. Dönem Seçim Sonuçları

27 Ekim 1957 tarihinde gerçekleştirilen milletvekili seçimlerinde DP, Urfa'da geniş bir tabana sahip olmasına rağmen kaybetti. Kayıtlı 166.416 seçmenden % 75,7'sini oluşturan 126.035 kişi (CCA, 010.09.459/1330.6.) seçime katılarak oy kullandı (CCA, 030.03.00.52/311.1.2). CHP, bu seçmenlerden 65.096 oy aldı. Bu miktar, gelen oyun % 51,9'una tekabül ediyordu. Bu sonuca göre CHP tüm liste halinde 9 milletvekili çıkardı (CCA, 030.03.00.52/312.1.3). DP ise seçmenlerden 57.017 oy aldı. Bu miktar, genel oyun % 45,4'üne tekabül ediyordu.

¹⁷ Üzeyir Avunduk, DP döneminde kurulan Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nin 1952-1959 yılları arasında başkanlığını yapmıştır. (https://www.tobb.org.tr/EskiBaskanResimleri/uzeyir_avunduk.JPG erişim tarihi: 07.05.2018)

Bu sonuca göre DP Urfa'dan milletvekili çıkaramadı (CCA, 030.03.00.52/312.1.1). Cumhuriyetçi Millet Partisi ise % 2,5 oran ile 3.136 oy aldı (TÜİK, 2010: 88)., 1905 doğumlu Osman Ağan 63.237 oyla, 1913 doğumlu Hacı Atalay Akan 63.279 oyla, 1924 doğumlu Yaşar Alhas 63.286 oyla, 1915 doğumlu Aziz Gökkan 63.245 oyla, 1917 doğumlu İbrahim Etem Karakapıcı 63.272 oyla, 1902 Esat Mahmut Karakurt 63.292 oyla, 1919 doğumlu Abdullah Hulusi Köksel 63.208 oyla, 1924 doğumlu Abdurrahman Odabaşı 63.251 oyla ve 1922 doğumlu Ömer Yüksel 63.244 oyla 11. dönem CHP Urfa milletvekili seçildiler (TBMM Albümü, 757-758; TBMM Milletvekilleri Tercüme-i Hal Mazbataları, dosya numaraları: 1497, 1498, 2486, 2487, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494). 1957 seçimlerinde milletvekili seçilen aşiret üyeleri ise şöyleydi: Kırvar aşireti reisi Abdurrahman Odabaşı, Dınai aşireti reisi Ömer Yüksel,¹⁸ Şeddadi aşireti reisi Aziz Gökkan ve Barazi aşiresi reisi Yaşar Alhas (İlyas, 2016: 188).

Seçimin bu şekilde tamamlanmasından sonra, Kadri Erdoğan'ın valiliği döneminde Atatürk caddesinin yapımına hız verildi. Bunun sonucunda bugünkü Kürkçüoğlu iş hanında olan Sümerbank'ın önünden Köprübaşı'na giden yolda 9'ar metrelik gidiş-geliş yolu kaldırımlarla beraber genişliği 32 metre olacağı kararlaştırıldı (Karakoyun, 7 Şubat 1959, Sayı: 8). Urfa'da hububat alım fiyatlarının artırılarak çiftçi büyük oranda desteklendi (Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Belge No: 230279). Urfa'daki imar çalışmaları sonuncu tarihi mekânların bozulması Urfalıların tepkisini çekmişti (Otyam, 1994: 35-36; Karakoyun, 7 Kasım 1958, Sayı: 1). Bu dönemde Urfa'nın en büyük sorunlarından birisi içme suyu teminiydi. Demokrat Türkiye gazetesi müdürü Nuri Okutan, bu durumu ilgili bakana anlatmak üzere, Gaziantep DP il kongresine katıldı ve Nafia Bakanı Tevfik İleri'ye durumu bildirdi. İleri, gönderilen iki sondaj makinasının yetersiz kaldığını duyunca, bu sorunla daha yakından ilgileneceğini bildirdi (Demokrat Türkiye, 9 Temmuz 1959, Sayı: 42). Diğer taraftan Birecik köprüsü tamamlanmıştı ancak Urfa-Birecik arası karayolu henüz düzeltilmemişti.¹⁹

Sonuç

Türkiye'de çok partili siyasî hayatın en hararetle yaşandığı illerden birisi Urfa oldu. Uzun süren tek partili siyasetin yorgunluğu üzerinden atarak DP'ye fırsat veren Urfalılar, 9. ve 10. dönemde yeni oluşuma destek verdiler. Bu desteğin sağlanma usullerinden birisi de basın oldu. Çok partili hayatın Urfa'ya yansımalarından birisi de gazete sayılarında artışların yaşanmasıydı. Uzun yıllar ilgisizlikten yakınan Urfa için, DP iktidarını denemek iyi sonuçlar doğurabilirdi. Asırlık sorunlardan birisi olan Birecik Köprüsü DP döneminde hizmete açıldı. Daha

¹⁸ 11 Dönem CHP Urfa milletvekili seçilen Ömer Yüksel, beraberindeki yaklaşık 10.000 kişi ile CHP'den istifa edip DP'ye geçti (Demokrat Urfa, 7 Kasım 1958, Sayı: 931).

¹⁹ Urfalıların DP'ye kırınglıklarını dile getiren Naci İpek, "Evet, Urfa İktidara küskündür, iki defa reyini ümit beslediği DP'ye 1957 seçiminde vermedi. Bunun türlü sebeplerinin yanında üvey evlat muamelesi görmenin psikolojik tesiri çoktur. Evet, biliyoruz ağlamayana meme verilmez. Sadece seçimden seçime hatırlanmak yetmez. Hiç olmazsa 1961 seçimlerinde Et ve Balık kombinasyonunun açılışında hatırlanmak isteriz. O zaman yetkililer yolların durumunu da görmüş olurlar. Oysa yurdun başka yerlerinde yol yapımı devam etmektedir." (Karakoyun, 10 Ocak 1959, Sayı: 7).

önceleri defalarca girişimlere rağmen, gerek yerel idarecilerin gerek merkez idarecilerinin ihmalkârlığı, Urfa'nın Batı'ya açılan köprüsünü geciktirdi. Bu köprü'nün tamamlanmasıyla, ticarî hayatta canlanma, yol mesafelerinin kısalması, köprü yapılmadan önce küçük gemilerle yapılan taşımacılığa göre maliyetin düşmesi, yerli ve yabancı turistlerin Urfa'ya gelişlerinde bir artış görüldü.

Urfa tarıma elverişli arazilere sahip şehirlerden birisidir. Bu gerçeği DP hükümeti de göz ardı etmedi. Sulama imkânlarının kısıtlı olmasına rağmen kuyu çalışmaları Harran ve Akçakale başta olmak üzere çeşitli bölgelerde devam etti. Bundan başka Marshall Yardım'larıyla elde edilen traktör ve benzeri tarım araçları Urfa'ya gönderildi. Bununla birlikte bazı sorunlar da baş gösterdi. Tamir ve yedek parçanın bulunamaması Urfalı çiftçileri zor durumda bırakıyordu. Tamir ve yedek parça işleri için Urfalılar, Gaziantep ve Adana'ya gitmek zorunda kalıyorlardı (Demokrat Urfa, 13 Mayıs 1954, Sayı: 466). Bundan başka 1955 yılından sonra Türkiye genelinde yaşanan kurak iklim de çiftçileri zor durumda bıraktı. Çiftçiler, ürün alamadığı gibi, tarım makinelerinden dolayı bankalara borçlanmış ve borcunu ödeyemez duruma düşmüştü. Nitekim topraksız çiftçiyi topraklandırma çabaları Urfa'da başarılı olamadı. Çiftçi hala ağaya muhtaç, topraksız ve sosyal haklardan mahrumdu. DP'nin oy potansiyeli çiftçilerdi ve onlar yeni iktidardan pek çok şey bekliyorlardı.

70

Günümüzde olduğu gibi, siyasî partilerin oluşturdukları milletvekili listesi, seçimlerin sonucunu öngörmedeki rolü, 1950'li yıllarda da bir gerçektir. 1950 ve 1954 yılı seçimlerinde yapılan bazı hatalar sonraki seçimlerde DP'nin Urfa'da kaybedeceğinin göstergesiydi. 1957 seçimlerinde DP'nin listesi Urfalıları memnun etmemişti. Nitekim basına baktığımızda, adayların arasında Urfa'yı iyi bilmeyen, DP'nin teşkilatlanmasında çok emeği geçmeyen kişiler vardı. Ve beklenen oldu, DP Urfa'da 1957 seçimlerini kaybetti. Tabi ki kötü sonucu tamamen yanlış aday seçimine bağlamak yanlış olur. Seçim sistemi de -liste usulü- bu sonuçta etkiliydi. DP, 1957 seçimlerinde Urfa'dan % 45,4 oy almasına rağmen hiçbir milletvekili çıkaramadı. Aynı duruma 1954 seçimlerinde % 39,1 oy almasına rağmen milletvekili çıkaramayan CHP de maruz kalmıştı.

Genel olarak Urfa'da 1950-1960 arası süreç, tüm Türkiye'deki siyasî havayı yansıtıyordu. DP ilk döneminde Urfa'ya ilgi göstermiş, asırlık sorunlara neşter atmış ve pek çok başarı elde etmişti. Bu sorunların başında, Birecik köprüsü üzerinde transit geçişin sağlanması, 1957 yılında daha yüksek kapasiteli elektrik jeneratörünün hizmete sunulması, verem savaş dispanserinin açılması, içme suyu şebekelerinin düzeltilmesi, Et Balık Kombinasyonu'nun temeli atılması, pek çok sorunun çözümü için müspet adımlardı. Ancak sonraki dönemde bu başarılarının devam edememesi tüm Türkiye'de olduğu gibi Urfa'da DP'nin kaybetmesine sebep oldu. Oysa Urfalılar yeni oluşuma elinden gelen desteği sağlamıştı. Bu süreçte aşiret-siyaset ilişkisinin de rolünü unutmamak gerekir. 9. ve 10. dönemde Urfa'da seçimi kazanan DP, 11. dönemde milletvekili seçimlerinde Urfa'dan milletvekili çıkaramadı.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (COA)
 Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (CCA)
 Cumhurbaşkanlığı Arşivi
 Celal Bayar Arşivi
 TBMM Arşivi

Gazeteler

T.C. Resmi Gazete
 Akgün
 Demokrat Türkiye
 Demokrat Urfa
 Feryad
 Sivereğinsesi
 Urfaninsesi
 Viranşehir
 Yeni Urfa

Kitaplar, Tezler ve Makaleler

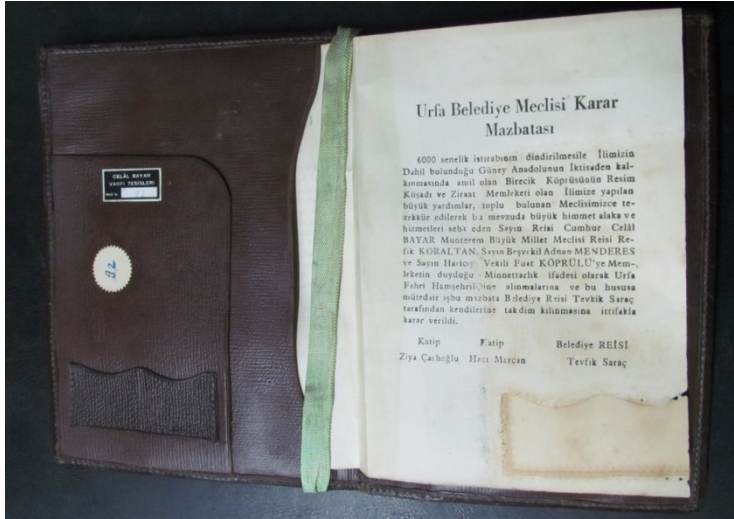
- Ahmad, F. (2007). Bir Kimlik Peşinde Türkiye, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ahmad, F. (1995). Modern Türkiye'nin Oluşumu, İstanbul: Sarmal Yayınları.
- Ahmad, F. (1996). Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980, İstanbul: Hil Yayınları.
- Ahmad, F., Ahmad, B. T. (1976). Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971, İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Akın, F. (2004). Türkiye'de Çok Partili Dizgeye Geçiş Sürecinde Demokrat Parti-Cumhuriyet Halk Partisi İlişkileri (1946-1947), Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Ankara.
- Albayrak, M. (2004). Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960), Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Anonim, (1952). Doğu Üniversitesi Hakkında Rapor, Ankara: MEB Yayınevi.
- Anonim, (1968). Urfa İl Yıllığı 1967, Sivas: Doğu Matbaası.
- Anonim, (1982). TBMM Kütüphane ve Dokümantasyon Müdürlüğü, Seçim, Seçim Sistemleri ve Türkiye'de Uygulamalar, Ankara: TBMM Yayınları.
- Anonim, (2010). TBMM, Milletvekili Albümü Cilt: II, Ankara: TBMM Yayınları.
- Anonim, (2012). Türkiye İstatistik Kurumu, Milletvekili Genel Seçimleri, Ankara: TÜİK Matbaası.
- Armaoğlu, F. (2015). 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Atayakul, F. A. (2007). Türkiye'de Demokrat Parti Döneminde Genel Seçimler (1950-1954-1957), Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Aydemir, Ş. S. (1991). İkinci Adam Cilt: II, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Black, J. (2009). Savaş ve Dünya Askeri Güç ve Dünyanın Kaderi 1450-2000, Ankara: Dost Yayınları.
- Çavdar, T. (1995). Türkiye'nin Demokrasi Tarihi, Ankara: İmge Yayınevi.
- Deringil, (2015). Denge Oyunu; İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Duverger, M. (1993). Siyasi Partiler, Çev. Ergun Özbudun, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Ekinci, A. (2006a). Ortaçağ'da Urfa, Efsane, Tarih, İnanç, İlim ve Felsefe Kenti, Ankara: Gazi Kitapevi.
- Ekinci, A. (2006b). Müze Şehir Urfa, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ekinci, A., Paydaş, K. (2008). Taş Devrinden Osmanlıya Urfa Tarihi, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Eroğul, C. (2013). Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi, İstanbul: Yordam Kitap.
- Goloğlu, M. (1982). Demokrasiye Geçiş, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Hart, L. (1998). II. Dünya Savaşı Tarihi Cilt: 1, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hayes, E. R. (2002). Urfa Akademisi, İstanbul: Yaba Yayınları.
- Heper, M., Landau, J. M. (1991). Political Parties and Democracy in Turkey, London: Tauris Published.
- İlyas, A. (2015). "1950 Seçimlerinin Urfa'ya Yansıması", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı: 37, 341-346.
- İlyas, A. (2016). Ağa, Aşiret, Siyaset, Ankara: Kadim Yayınları.
- İnönü, İ. (2003). İsmet İnönü, Konuşma, Demeç, Makale, Mesaj ve Söyleşiler, Ankara: TBMM Yayınları.
- Karpat, K. H. (2010). Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Oran Arslan, N., Topçu, İ. (2017). "Kars'ta 1950-1954-1957 Milletvekili Seçimleri ve Demokrat Parti", Atatürk Üniversitesi TAED, Sayı: 58, 389-407.
- Oran, B. (2009). Türk Dış Politikası Cilt: 1, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Otyam, F. (1994). 40 Yıl Önce 40 Yıl Sonra, Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Pınar, M. (2016). "Cumhuriyet Halk Partisinin Urfa Teşkilatlanması", Yüzüncüyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 26, 375-400.
- Soysal, İ. (2000). Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları Cilt: 1, Ankara: TTK Yayınları.
- Şahin, E., Tunç B. (2015). "Demokrat Parti'nin Kuruluş Süreci ve DP – CHP Siyasal Mücadelesi (1945-1947)", Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2, 31-69.
- Tamkin, N. (2009). Britain, Turkey and The Soviet Union 1940-1945, New York: Palgrave Macmillan Published.
- TBMM Milletvekili Albümü Cilt: 2, (2010). Editörler: Sema Yıldırım-Behçet Kemal Zeynel, Ankara: TBMM Yayınları.
- TBMM, Milletvekilleri Tercüme-i Hal Mazbataları
- Timuroğlu Bozkurt, S. (2006). "Esat Mahmut Karakurt'un Roman(s)larında Erkek Kahramanlar", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Ünlü Soylu, P. (2015). Türkiye'de İkinci Dünya Savaşı Sonrasında İktisadi Politikanın Dönüşümü (1945-1950), Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Yılmaz, E. (2010). "1954 Seçimlerinin Önemi, Öne Çıkan Özellikleri Ve Siyasi Sonuçları", e-Journal of New World Sciences Academy, Volume: 5, Number: 4, 541-551.
- Zürcher, E. J. (2015). Modernleşen Türkiye'nin Tarihi, İstanbul: İletişim Yayınları.

İnternet Kaynakları

- https://www.tobb.org.tr/EskiBaskanResimleri/uzeyir_avunduk.JPG erişim tarihi: 07.05.2018
- https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/917/200805461_194_6.pdf?sequence=1&isAllowed=y Erişim Tarihi:25.06.2018.

Birecik Köprüsü'nün tamamlanmasından dolayı, Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü'ye Urfa Belediyesinin verdiği fahri hemşerilik beratı. **Kaynak:** Celal Bayar Arşivi, Dosya Numarası: 92.

Demokrat Parti'nin ilk zaferi olan 14 Mayıs 1950 seçimlerinin Urfa basınına yansması.

Devlet MÜHÜRÜ

AKGÜN

(Urfa'da Çıkar Siyasi Günlük Mütakel Gazete)

TEKSTON ÜZERİNE İLANIN SANTI MI 200 KURUŞTUR

(Nispetiye 5 Kr.)

Sahibi: Lami Akgün
Yeni işler için idare eden ve
Müsi Mâdâri
ALİ DÖĞÜCÜ
Yayıncıya yazılar gori
verilmez
İlâhlerden me'aliyet kabul
edilmez
Başlığı yer Akgünbasarını

11 — Çaramba Nisan — 1956

Yıl — 20

Sayı 2396

**Sayın misafirlerimiz hoş geldiniz. şehrimizi refah
ve saadete kavuşturacak sefalar getirdiniz**

**11 Nisan Bayramı Urfa Kurtuluşunun 36 ı Yıl Dönümü Kahraman
Hemşehrimize Kullu Olsun**

**Urfa'nın Kurtuluş Bayramı
Münasabetsile**

**Enerjimiz Sonsuzdur
Toprağımız Susuzdur**

**Gayemiz Fırat Nehri ile
Harra Ovasını Barıştırmaktır**

Kahraman Urfa Milli Mücadelenin temelini atışı günün vasiyetine bir göz gezdirilim.

Bir çöl sahrasında her tarafı kara bulutlar çevirmiş gışmeler çakıyor. Şyle bir karanlık gecede cadılar üzerinden gitmiş, bütün ün'leri kırılmış ancak bu aralını karekete getiren kalbindeki imanın nuru ile vatan ve memur hissi olmuştur. Kendisini yaradana şükranarak sadadından kalan ay tükellerle kılınca sarımsak s o s sistem silâhlarla mışcaheş zifiri karanlıkta şimşekler çakan bir orduya değil o sunun başta gelen hükümetine karşı koymuştur. Saatler günler geçiyor vuruyor varılıyor ve nihayet 62 gün çarpıştıktan sonra 11 Nisan günü düşmanları yere seren kahraman Urfa birde bakıyor ki yeni bir güneş doğdu! O da Gazi Mustafa Kemal. Bayramınız kutlu olsun dedi.

İşte sayın hemşehrilerim

kutladığımız bu gün böyle bir şereflî gündür ki hakikaten Milli Mücadelenin temelini kahraman Urfa atmıştır.

Bu aziz gün kahraman Urfa'lara kutlu olsun.

Ali Döğücü

Sayın Büyüklüğümüz bu gelişinin şehrimiz için kudümlü ve şehrimizi inkişafa doğru götürmeye ümitler bahşetmiştir.

Çünkü; Asırlardan beri hiç bir iktidara nasip olmayan bu muazzam aseri yalnız Urfa'ya değil bütün yurda bahşettiniz. Bu eser sayesinde Urfa yükselcek refah ve saadete kavuşacak ve 36 senelik bir gerilgi telâfi edecektir.

Üzerine köprü kurduğunuz Fıratın suyununda mübahit arazilerimizi sulamak için lazım gelen tedbirlerin altınmasın sayın büyüklüğümüzden memleket namına rica ve temenni ederiz.

de yatarak düşmanın zafı tarafını arayıp üzerine atıldı, kimisini öldürüp 19 ritni de subayları ve mevcut silâhları ile birlikte esir olarak şanlı bağrağımız tepeye dikip eserlerini büyüklüğüne getiren şanlı gazilerimiz ne kadar övünse hakki değilimidirler.

Milli Savaşımızda Silâhsız bu kuvvet silâhlı kuvveti nasıl esir aldı

Karlı bir gecede alınması her halde lazım gelen Kûlâfı tepesini elde etmek için fedai istendi. Bir saat sonra araziye umyak için ve ölmeden beyaz gömlüklerini giyen kahramanları Beladiye Reisî Hacı Mustafa ve arkadaşları böyle cesaretili bir topluluğa hayran kalarak kendilerine metenet vermek için haydi hemşehrilerim intisâllî kararımız için böyle çalımız gerektir. Yapacağınız kahramanlıklar şanlı tarihimizde yer alsın

Biri birileri ile görüşüp ve helâlaşarak gösterilen müstahkem tepeye doğru ilerleyen ve kalpleri vatan hissi ile çarpan bu asil Türk evlatlarının gâliğini hisseden düşmanları bir yayılım ateşi yaparak mevcut kuvvetini izhar edip bir mağmur çarınar gibi eliyle bulmuş ağır ve hafif makineli tüfekler ve bombalar ile karışıldı ise de 5 te biri tüfaklı diğeri ise de pala ile kılınçlı olan bu kahramanları arızinin zerrece sarmadı.

Saatlerce karın üzerin-

Birecik Köprüsü'nün açılışının Urfa basınına yansımaları.